

Inhoudsopgave

Colofon	1
1/ Inleiding	2
2/ Doelstelling van het project.....	2
3/ Projectstructuur	3
4/ Inventarisatie	4
Inleiding.....	4
Inventarisatierondes.....	5
Projectsoorten in het kort (in alfabetische volgorde):	5
Kaartmateriaal.....	6
Invulformulier	8
Extra.....	9
5/ Aanleveren gegevens	9
Literatuur:	11

Colofon

Samenstelling: Iwan Lewylle, Marc Herremans en Pieter Van Dorsselaer
Foto voorpagina:

Voor meer informatie: iwan.lewylle@natuurpunt.be

©2010 Natuurpunt Studie vzw

Deze handleiding is een uitgave van Natuurpunt Studie en werd ontwikkeld in het kader van het project “Inventarisatie nesten beheerovereenkomsten nestbescherming 2010-2012”

Deelnemende organisaties:

MERGUS

Vogelwerkgroep Durmevallei & Vogelwerkgroep Middenkust

Opdrachtgever: Vlaamse Landmaatschappij (VLM)

1/ Inleiding

Weidevogels zijn een groep soorten die zich ophouden in weilanden en in mindere mate in akkers. Oorspronkelijk bestond hun habitat voornamelijk uit overstromingsgebieden (en steppes wat betreft de akkervogels), maar nu houden ze zich op in cultuurlandschappen. Een groot deel van het aanwezige broedbestand van deze groep zangvogels en wadvogels in Vlaanderen is aangewezen op een door de mens gevormd landschap van weides en akkers. Soorten zoals de Grutto, Tureluur, Kievit en Gele Kwikstaart, maar ook Kwartelkoning en Kemphaan rekent men tot de weidevogels. In Nederland worden er wel 30 vogelsoorten tot de weidevogels gerekend, echt strikt bepaald is het allemaal niet.

Zowel weidevogels als akkervogels doen het tegenwoordig helemaal niet goed. Populatieafname komt meer voor dan –toename. Sommige soorten die voorheen heel algemeen waren, komen enkel nog lokaal voor. Andere soorten dreigen compleet uit het Vlaanderen te verdwijnen. In Nederland broedt ongeveer 40% van de Noordwest-Europese Grutto populatie, maar afname van 5% per jaar zit zich onverminderd voort. In West-Europa zijn de Veldleeuwerik en de Grauwe Gors al met 90 tot 95% afgenomen.

Oorzaken van achteruitgang liggen hem hoofdzakelijk in de intensivering van de landbouw. Verdroging, vermesting, pesticidengebruik, verhoogde maaifrequentie, enz... maken het deze soortengroep moeilijk. Door middel van beheerovereenkomsten vanuit de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) met landbouwers tracht men in Vlaanderen de weidevogels in het buitengebied te beschermen en behouden.

2/ Doelstelling van het project

De VLM sluit met landbouwers beheerovereenkomsten weidevogels af voor een periode van vijf jaar tegen onkostenvergoeding. Dit houdt in dat landbouwers zich op eigen initiatief kunnen aanmelden bij de bedrijfsplanners van de VLM en kunnen overgaan tot de uitvoering van verschillende pakketten beheerovereenkomsten Weidevogels (zie bijlage 1) die de VLM aanbiedt. Recent zijn er ook pakketten beheerovereenkomsten Akkervogels ontwikkeld maar deze zijn niet opgenomen in dit project.

Het pakket Nestbescherming staat centraal in dit project. Natuurpunt Studie zal in samenwerking met verschillende natuur- en vogelwerkgroepen de inventarisatie uitvoeren in wei- en akkerland in de provincies Antwerpen, Oost-Vlaanderen en West-Vlaanderen.

De landbouwer ontvangt een bedrag van 40 euro per nest dat beschermd wordt op de percelen onder beheerovereenkomst. Deze beheerovereenkomst houdt in dat de landbouwer:

- de waterhuishouding van het perceel niet wijzigt, drainaige, ont- en afwatering zijn niet toegelaten,
- de bodem wordt niet gewijzigd, nivellering van het reliëf is niet toegelaten;

- de nesten van de projectsoorten worden beschermd door het plaatsen van een nestbeschermer of het nest ontzien wordt tijdens bewerkingen zoals maaien of bemesten van het perceel.

De inventarisatie heeft als doel de soorten; **Gele Kwikstraat, Graspieper, Grutto, Kievit, Scholekster, Slobeend, Tureluur, Veldleeuwerik, Wulp en Zomertaling** in kaart te brengen op de percelen in beheerovereenkomst. Deze soorten dienen beschermd te worden. Men mag natuurlijk trachten andere soorten te vrijwaren van nestvernieling.

3/ Projectstructuur

Natuurpunt Studie heeft het project "Inventarisatie nesten beheerovereenkomsten 2010-'12" toegewezen gekregen en zal zich de komende drie werkingsjaren buigen over de organisatie van het project. Natuurpunt Studie zal in samenwerking met lokale vogel- of natuurstudiewerkgroepen het project uitvoeren. Natuurpunt Studie stelt een hoofdcoördinator aan als aanspreekpunt voor de participerende werkgroepen en de bedrijfsplanners van de VLM. De hoofdcoördinator is Iwan Lewylle, en is bereikbaar op iwan.lewylle@natuurpunt.be en het telefoonnummer 015/770163.

Natuurpunt Studie voorziet de deelnemende werkgroepen van kaartmateriaal en een werkinstrument om de data in te voeren, nl. een projectpagina op www.waarnemingen.be. Een regionaal coördinator kan als tussenpersoon fungeren van de lokale werkgroep naar Natuurpunt en eventueel naar de VLM. In het geval er geen regionaal coördinator beschikbaar is dan zal de hoofdcoördinator zich rechtstreeks wenden tot vrijwilligers.

De regionale coördinator krijgt van de hoofdcoördinator analoge en/of digitale kaarten toegestuurd met daarop de percelen in beheeroverkomst aangeduid met nummer. Deze kaart kan dan ofwel rondgestuurd worden ofwel besproken worden op (start)vergaderingen. Indien nodig kunnen meer precieze kaarten opgevraagd worden op iwan.lewylle@natuurpunt.be. Nadat de percelen verdeeld zijn onder de vrijwilligers, krijgt elk van hen een pakket veldkaarten met de percelen uitvergroot. Extra kaarten kunnen gedurende het project altijd aangevraagd worden.

Het startpakket bevat naast de inventarisatiehandleiding, een overzichtskaart, (meerdere) veldkaarten en invulformulieren. De veldkaarten kunnen dienen om op terrein de exacte locatie aan te duiden. De waarnemingen kunnen dan genoteerd worden op de invulformulieren op terrein om op een later moment ingevoerd te worden op de projectpagina "Beheerovereenkomsten" van www.waarnemingen.be (zie verder).

Het eerste jaar beoogt de hoofdcoördinator de startvergadering bij te wonen van elke deelnemende natuurstudie- of vogelwerkgroep. Een uiteenzetting van het project behoort tot de mogelijkheden. Dergelijke overlegmomenten zijn het ideale moment voor het stellen van vragen, het verdelen van de projectpercelen en het vastleggen van (praktische) afspraken.

4/ Inventarisatie

Inleiding

Door middel van minstens vier (vijf) inventarisatierondes is het de bedoeling de projectsoorten nauwgezet in kaart te brengen. Elke soort heeft weliswaar een periode waarbinnen ze geïnventariseerd dient te worden. Er zijn verschillende types waarnemingen en afhankelijk van het type van waarneming per soort en de datum van waarnemen, geven ze aan of de soort (zeer waarschijnlijk) tot broeden komt.

Om een broedvogel op te tekenen dient men een “**geldige waarneming**” te doen. Een waarneming is pas geldig indien gedaan binnen bepaalde datumgrenzen. Elke soort heeft andere datumgrenzen waarbinnen ze minstens eenmaal moet aangetroffen worden om als broedvogel beschouwd te kunnen worden. Zie tabel 1 voor datumgrenzen per soort. Tevens het type geldige waarneming is belangrijk. Voor de éne soort is de aanwezigheid van een adult tijdens het broedseizoen voldoende, voor een andere is het aantreffen van een koppel of een nestindicatie vereist.

In onderstaande tabel staat per soort:

- de periode waarbinnen ze geïnventariseerd dienen te worden,
- het tijdstip van de dag wanneer het best geïnventariseerd wordt,
- welke types waarneming per soort als geldig kunnen beschouwd worden,
- aantal geldige waarnemingen nodig binnen de datumgrenzen
- de fusieafstand in meters.

		Tijd van het jaar (maanden)							Dag								Datumgrenzen		Fusieafstand in meters
		F	M	A	M	J	J	A	Z	O	A	N	V	P	T	N			

ZOMERTALING#	ZT													X	X	X	X	•	2	1	20 APR-30 JUN	1000
SLOBEEND	SE													X	X	X	X	•	2	1	20 APR-30 JUN	1000
SCHOLEKSTER	Sc													•	X	X	X	•	2	1	1 MEI-10 JUN	1000
in getijdengebied														X	X	X	X	•	2	1	10 MEI-10 JUN	1000
KIEVIT	Ki													♂	X	X	0	X	2	1	10 APR-10 MEI	1000
GRUTTO	Gr													♂	X	X	0	X	2	1	10 APR-10 MEI	1000
WULP	Wu													•	X	X	X	•	2	1	15 MRT-31 MEI	1000
TURELUUR	Tu													•	•	X	X	•	2	1	20 APR-15 JUN	1000
TURELUUR														X	X	•	•	•	2	1	15 MEI-15 JUN	1000
VELDLEEUWERIK	VL													•	X	X	X	•	1	1	1 APR-15 JUN	300
GRASPIEPER														X	X	•	•	•	1	1	15 MEI-30 JUN	300
GELE KWIKST	GKw													•	•	X	X	•	1	1	15 APR-20 JUL	300
GELE KWIKST														X	X	•	•	•	1	1	1 JUN-20 JUL	300

Tabel 1: Overzicht projectsoorten met ideale inventarisatieperiode (maand en dagtijdstip), geldige waarnemingen met datumgrenzen en fusieafstand.

Gele Kwikstaart, Graspieper en Tureluur staan tweemaal in de tabel genoteerd. Dit omdat de verschillende types geldige waarnemingen niet altijd in één en deze periode vallen. Een waarneming van een koppel of een adult is dus in een veel kortere periode geldig dan een territoriumindicatie of een nestvondst.

De **fusieafstand** heeft als doel het onderscheiden van twee zangposten over meerdere inventarisatierondes. Indien het niet duidelijk is of het gaat om dezelfde vogel kan de afstand tussen twee waarnemingen bepalen of het gaat om één of twee broedparen.

Voorbeeld: in het geval tijdens dezelfde inventarisatieronde twee zingende mannetjes op 250 m afstand van elkaar worden aangetroffen, dan is het duidelijk dat het gaat om twee broedkoppels. Indien de waarneming van telkens één zingend mannetje over twee of meer inventarisatierondes op 250 m van elkaar liggen dan wordt dit beschouwd als één broedgeval. Indien de waarnemingen meer dan 300 m van elkaar liggen, dan rekent men dit als twee broegevallen. De fusieafstand voor Gele Kwikstaart ligt op 300m. Elke soort heeft een eigen fusieafstand toegewezen gekregen op basis van onderzoek.

Inventarisatierondes

- Prospectieronde: 15 maart t/m 10 april. Voor Wulp, Veldleeuwerik en Graspieper zijn er dan al geldige waarnemingen op te tekenen
- 1ste ronde: 10 april t/m 30 april: Voor alle soorten behalve Scholekster kunnen geldige waarnemingen gedaan worden
- 2de ronde 1 mei t/m 15 mei: voor alle projectsoorten kunnen geldige waarnemingen genoteerd worden
- 3de ronde 16 mei t/m 15 juni: Voor Grutto en Kievit is de geldige periode afgelopen, overige soorten kunnen nog opgetekend te worden
- 4de ronde 16 juni t/m 15 juli: periode dat juvenielen waargenomen kunnen worden. Voor Graspieper, Gele Kwikstaart en Zomertaling

Rondes 1 en 2 zijn veruit het belangrijkste. Het inventariseren van juvenielen is toegelaten, maar niet noodzakelijk en tevens moeilijk. Juvenielen van steltlopers kunnen zich verplaatsen en kunnen waargenomen worden op percelen waar ze niet geboren zijn. Indien ook juvenielen worden doorgegeven dan kan er gevraagd worden aan de landbouwer om zijn percelen later te maaien of zijn werkwijze aan te passen (vb, van binnen naar buiten maaien, trager rijden, ...).

Projectsoorten in het kort (in alfabetische volgorde):

Om deel uit te maken van het inventarisatieteam van weidevogeldeskundigen dient men onderstaande soorten wel te kunnen herkennen. Toch in het kort nog even de volgende tips wat betreft de nestlocatie, zangpostlocatie of korte beschrijving van de zang of balts.

De **Gele Kwikstaart** is een deels geelgekleurde zangvogel die voornamelijk broedt in graspollen op de grond. Heeft een zeer bescheiden zang, maar zingt vaak vanaf paal, lage struik of hekwerk.

De **Graspieper** is een zangvogel met een uitgesproken zang en zangvlucht. Houdt zich op in open landschappen met meestal een zeer lage vegetatie. Mannetje zit meestal op een uitkijkpost.

De **Grutto** is een grote steltloper met een luidruchtige baltsvlucht. Zang te herkennen door het roepen van “GRUT-tooo” en een snel wiet-èh-wiet-èh... Valt door zijn grootte meestal goed op in weilanden

Dankzij zijn kuif is de **Kievit** redelijk gekend door het ruime publiek. Zijn nest is een bekleed kuiltje, broedt zowel in wei- als akkerland. Heeft een zeer acrobatische en duikelende baltsvlucht met veel “WIEP”-klanken in de zang. Verdedigt zijn nest heftig tegen “indringers” en predatoren.

De **Scholekster** maakt een kaal kuiltje op de grond om in te nesten. Maakt een breed cirkelende zangvlucht en roept een luid “Plie- a” op het tempo van vleugelslagen.

De **Slobeend** is vrij onopvallend in het broedgebied. Een nasaal toek-toek is soms hoorbaar.
Nest en juvenielen zijn moeilijk waar te nemen.

De **Tureluur** is behoedzaam en luidruchtig. Zingt vaak in vlucht een muzikaal en jodelend tuul-tuul-tuul- tuulLIEuu- tuulLIEuu.

Wulp is de grootste broedende stelloper in Vlaanderen. Heeft een lange omlaag gebogen snavel. Mannetje houdt lange dalende zangvluchten met een verdragende ritmische zelfs jodelende zang. Niet altijd makkelijk om het nest te localiseren.

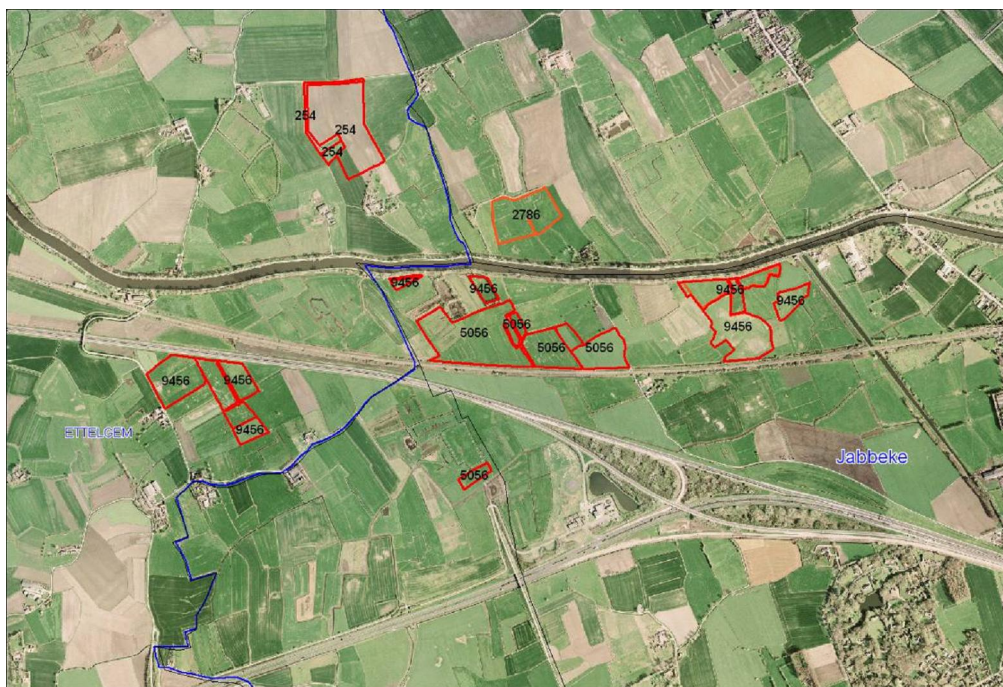
De **Zomertaling** heeft een kenmerkende baltsroep: nl. een houten ratel. Broedende vogels en juvenielen eveneens moeilijk waar te nemen.

Kaartmateriaal

Overzichtskaart(en) bevat de gekozen percelen per vrijwilliger en wordt gecombineerd met veldkaarten met een zoom van elk perceel of meerdere nabijgelegen percelen. De veldkaarten dienen om de locatie van de adulten, koppels, territoriumindicerende individuen, nestindicaties en nestvondsten aan te duiden (zie verder). Op het invulformulier (zie bijlage 2) kunnen gebruikt worden om het volgende te noteren:

- Datum van de waarneming
- Afkorting van de waargenomen soort
-
- Notities over het perceel onder beheeroverkomst

Iedere vrijwilliger is natuurlijk vrij om extra informatie neer te pennen en deze door te sturen.

Figuur 1: Voorbeeld van een overzichtskaart. Percelen in beheeroverkomst zijn rood omlijnd met dossiernummer in het zwart. Gemeentenamen zijn in groter lettertype dan deelgemeentenamen. Gemeentegrenzen zijn donkerblauw en deelgemeentegrenzen

Figuur 2: Voorbeeld van een veldkaart die een zoom bevat van meerdere nabijgelegen percelen onder beheerovereenkomsten.

Figuur 3: Op de veldkaarten kan gebruik gemaakt worden van bovenstaande notities (van Dijck, 2008):

De “X” dient wel te vervangen te worden door een nummering en kan op de kaart genoteerd worden naast een puntaanduiding. Diezelfde nummering kan worden aangehouden volgens de nummering op het invulformulier (1 t/m 26).

Invulformulier

Voor het invulformulier zie bijlage 2. In deze bijlage staat een waarneming ingevuld als voorbeeld.

Extra

E-mails (of nieuwsbrieven) zullen worden verspreid doorheen het broedseizoen. Daarin zal een herinnering staan over de verschillende de inventarisatieperiodes wanneer deze starten en aflopen. In een aparte topic zal er extra informatie voorzien worden over weide- en akkervogels, links naar interessante projecten of artikels.

In het geval medewerkers (tijdelijk) belet zijn om te inventariseren (vanwege professionele of persoonlijke redenen) dan wordt er gevraagd dit te melden aan de hoofd- en regionale coördinator. Binnen de lokale werkgroep kan er dan gekeken worden naar een (tijdelijke vervanger). Indien nodig kan een professionele medewerker van Natuurpunt Studie bijspringen.

5/ Aanleveren gegevens

Het aanleveren van de gegevens gebeurt in www.waarnemingen.be of telefonisch. In het geval medewerkers nog geen account hebben op deze website kunnen zij zich registreren. Na het registreren worden zij via e-mail voorzien van een gebruikersnaam en wachtwoord om in te loggen. Enkel na inloggen kunnen waarnemingen ingevoerd worden. Zonder inloggen is het enkel mogelijk de website te raadplegen. Op deze link http://waarnemingen.be/download/Handleiding_waarnemingen.pdf vind je een handleiding voor deze website (zie ook bijlage 2).

Op www.waarnemingen.be is de projectpagina “Beheerovereenkomsten Weidevogels” aangemaakt. Vanaf 1 maart kunnen verzamelde gegevens op de volgende pagina http://waarnemingen.be/wn_project.php ingevoerd worden. Het verschil met invoeren op de homepagina van www.waarnemingen.be is de mogelijkheid om ook een **nulwaarneming** in te geven. Zo geef je aan dat je op inventarisatieronde bent geweest maar op (bepaalde) percelen geen projectsoorten aangetroffen hebt.

Op deze projectpagina dien je wel het juiste project in te vullen, nl “**Beheerovereenkomsten Weidevogels**”. De gebiedsaanduiding kan gebeuren d.m.v. de perceelnummer aangegeven op de kaart in te vullen in de optie *gebied*. Vb. gebied: “beheerovereenkomst nr 5021”.

Voor optie *soort* is het kiezen uit de tien projectsoorten. Ook andere soorten dan de projectsoorten mogen ingebracht worden als achtergrondinformatie. Vooral de optie *gedrag* is belangrijk! Men kan kiezen uit verschillende opties, maar vooral de duiding of het gaat om een individu, een koppel, territoriaal gedrag, nestaanduidend gedrag of nestvondst zijn belangrijk. Indien het gedrag niet te duiden is met één van de opties kan er in de optie *toelichting* extra informatie verschaft worden.

De optie *toelichting* (geen locatiedetails) kan gebruikt worden voor allerlei randinformatie over aanwezige nesten zoals: vb. nest is vertrappeld, nest is verlaten, lokaliseren nest is onmogelijk, nestbescherming is vereist, nestmarkeerders zijn geplaatst of extra uitleg over het gedrag.

Toelichting locatie kan dienen voor de melding: vb. het aantal vee-eenheden, niet betreedbaar wegens vee, drainage, ...

Waarnemers worden best 48 uur na het waarnemen ingevoerd op de projectpagina. Dit laat de bedrijfsplanner toe om gedurende het seizoen contact op te nemen met betrokken landbouwers om bijvoorbeeld te melden dat een koppel Grutto zich genesteld heeft op een bepaald perceel. Het plaatsen van nestmarkeerders door de medewerkers kan voorkomen dat het nesten vernield worden door maaien of andere bewerkingen.

The screenshot shows the 'Waarneming' (Observation) form on the website 'Waarnemingen.be'. The user is logged in as 'Iwan Le'. The form is for a project named 'Beheerovereenkomsten Weidevogels'. The observation date is '2010-02-22'. The location is empty. The species group is 'Vogels' (Birds). The species is empty. The number and sex are '1' and 'onbekend' (unknown). The stage (stage and behavior) is 'onbekend' (unknown) and 'ter plaatse' (in place). The observation is 'Niet van toepassing' (Not applicable). The biotope is empty. The weather is 'onbekend' (unknown). The observation location is empty. There are checkboxes for 'onhoud kleding en gedrag' (keep clothing and behavior), 'Zeker' (certain), and 'Escape'. There is a section for 'Bescherming van kwetsbare situaties' (protection of vulnerable situations) with a checkbox for 'Vervagen tot op km²' (fade to km²) and a field for 'Embargo tot' (embargo until). A map of Belgium is shown on the right. The footer contains links for 'Informatie', 'Help', 'over Waarnemingen.be', 'Gedragregels', 'Privacy', 'voorwaarden', 'Gekoppelde werkgroepen', 'Voor nieuwe waarnemers', 'Voor werkgroepen', 'FAQ', and 'Handleiding'.

Waarnemingen.be

Ingelogd als Iwan Le

natuurpunt Invoeren Recente waarnemingen Overzichten Mijn Waarnemingen.be Projecten

Waarneming

Velden met ! zijn verplicht

Project: Beheerovereenkomsten Weidevogels

! datum en tijd: 2010-02-22

! gebied:

soortgroep: Vogels

! soort:

aantal en geslacht: 1 ☒ onbekend ☐ man ☐ vrouw

stadium (kleed) en gedrag: onbekend ter plaatse

☐ onhoud kleding en gedrag ☒ Zeker ☐ Escape

waardplant: Niet van toepassing

biotoop:

weer: onbekend

toelichting (geen locatiedetails):

toelichting locatie:

Bescherming van kwetsbare situaties

☐ Vervagen tot op km²

Embargo tot:

Invoeren

Map: Kaart Satelliet Beide Terrein

Footer: Informatie over Waarnemingen.be Gedragregels Privacy voorwaarden Gekoppelde werkgroepen Help Voor nieuwe waarnemers Voor werkgroepen FAQ Handleiding

Figuur 4: lay-out van de projectpagina "Beheerovereenkomsten Weidevogels" op www.waarnemingen.be.

Indien medewerkers niet beschikken over internet worden zij gevraagd hun waarnemingen te posten of telefonisch over te brengen. De daaraan gepaarde

onkosten kunnen gec recupereerd worden door middel van een onkostenformulier (zie bijlage 3). Deze mensen kunnen een gps-apparaat ontl enen om zo de coördinaten door te spelen. Indien deze medewerkers nestmarkeerders willen plaatsen kunnen zij door middel van een gps ontleend van Natuurpunt Studie de locatie opmeten. In het geval een gps-apparaat uitgeleend wordt, zal deze voorzien worden van een aparte (korte) handleiding in het Nederlands. Nulwaarnemingen dienen niet per post of telefonisch door gespeeld te worden.

Op het einde van alle inventarisatieperiodes worden de veldkaarten en invulformulieren opgevraagd zodat deze eventueel kunnen aangewend worden als controle op de ingevoerde of doorgegeven waarnemingen.

Wat betreft de interpretatie van de gegevens heeft de waarnemer natuurlijk zeker ook zijn zegje. Mocht de waarnemer het zelf niet duidelijk vinden dan wordt er gevraagd de gegevens door te sturen zoals ze het best te omschrijven zijn en dan zal de hoofdcoördinator d.m.v. SOVON handleiding broedvogels een theoretische interpretatie toepassen om een onderscheid te maken of het om één of meerdere broedparen gaat.

Literatuur:

SOVON Vogelonderzoek Nederland. 2002. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Historisch Museum Naturalis, KNNC Uitgeverij & European Invertebrate Survey – Nederland, Leiden.

van Dijck A.J., Boele A., Hustings, F. Koffijberg K. & C.L., Plate 2008. Broedvogels in Nederland in 2006. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Vermeersch, G., Anselin, A., Devos, K., Herremans, M., Stevens, J., Gabriëls, J. & B., Van Der Krieken. 2004. Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel, 496 p.

Vermeersch, G. & A., Anselin. 2009. Broedvogels in Vlaanderen in 2006-2007. Recente status en trends van Bijzondere Broedvogels en soorten van de Vlaamse Rode Lijst en/of Bijlage I van de Europese Vogelrichtlijn. Mededeling van het instituut voor Natuur- en Bosonderzoek nr.3, Brussel.